

حقوق بیماران در آیین اخلاق پزشکی و حقوق سلامت

محمود عباسی*

* رییس پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت، رییس انجمن علمی حقوق پزشکی ایران و رییس مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

شماره تماس: ۰۹۱۲۱۱۸۳۲۴۹

مقدمه: حقوق بیمار به مثابه مفهومی بنیادی دست پرورده تاریخ پزشکی و ریشه دوانده در مکاتب اخلاقی و قوانین بین‌المللی است. همگام با اهتمام ویژه نظام های حقوق سلامت به حقوق بیمار در دهه های اخیر، در ایران نیز علاوه بر قوانین و مقررات پراکنده ی مبین حقوق بیماران با تصویب منشور حقوق بیمار در سال ۱۳۸۸، گامی مهم در جهت رسمیت بخشیدن به این حقوق برداشته شد. با وجود این، علیرغم پیشرفت‌های نظری و تقنینی، شواهد و مطالعات متعدد حاکی از شکاف قابل توجه میان مبانی نظری و کاربرست عملی این حقوق در محیط‌های بالینی است. این پژوهش با هدف تحلیل جامع جایگاه حقوق بیمار در تقاطع اخلاق پزشکی و حقوق سلامت و تبیین چالش‌های پیش‌روی تحقق این حقوق در نظام سلامت ایران انجام شده است.

روش‌ها: این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به انجام رسیده است. حوزه مطالعاتی شامل کلیه منابع معتبر در حیطه حقوق بیمار، اخلاق پزشکی و حقوق سلامت است که در بازه زمانی ۱۳۸۰ تا ۱۴۰۳ منتشر شده‌اند. روش گردآوری داده‌ها مبتنی بر تحلیل اسناد و مدارک کتابخانه‌ای و روش تحلیل داده‌ها مبتنی بر تحلیل محتوای کیفی و استنتاج منطقی از مبانی نظری و شواهد تجربی بوده است.

یافته‌ها: تحلیل نظام‌مند اسناد و متون علمی در این پژوهش نشان داد که حقوق بیماران در تقاطع سه حوزه اخلاق پزشکی، حقوق سلامت و رویه‌های بالینی قرار دارد. یافته‌ها حاکی از آن است که مبانی حقوق بیماران بر سه اصل استوار است: کرامت انسانی، استقلال فردی و عدالت در سلامت. در بعد کرامت انسانی، مطالعات نشان می‌دهد که حفظ حرمت بیمار در تمامی مراحل درمان، سنگ بنای اخلاق پزشکی و حقوق سلامت محسوب می‌شود. در حوزه استقلال فردی، حق تصمیم‌گیری آگاهانه بیمار به عنوان اصلی بنیادین شناسایی شده است. در بعد عدالت نیز تأکید بر دسترسی عادلانه به خدمات سلامت و عدم تبعیض در ارائه مراقبت‌های پزشکی به عنوان مؤلفه‌های ضروری مورد تأکید قرار گرفته است. در حوزه حقوقی، به رغم توجه قوانین به اصول محوری فوق، تحلیل اسناد نشان داد که نظام حقوق سلامت ایران با وجود پیشرفت‌های قابل توجه، با چالش‌های ساختاری مواجه است. از یک سو، پراکندگی قوانین و مقررات در حوزه حقوق بیماران و از سوی دیگر، فقدان سازوکارهای نظارتی مؤثر، اجرای کامل حقوق بیماران را با دشواری مواجه ساخته است. در بعد اجرایی، یافته‌ها نشان می‌دهد که شکاف میان نظریه و عمل در حوزه حقوق بیماران مشهود است به نحوی که آگاهی بیماران از حقوق خود و همچنین

شناخت کارکنان سلامت از تعهدات خود در این حوزه، در سطح مطلوبی قرار ندارد. این مسئله به وضوح در مواردی مانند رضایت آگاهانه، حریم خصوصی و محرمانگی اطلاعات سلامت مشاهده می‌شود. تحلیل محتوای متون علمی همچنین نشان داد که الگوهای موفق در زمینه اجرای حقوق بیماران، بر سه محور استوارند: آموزش مستمر، نظام نظارتی کارآمد و فرهنگ‌سازی سازمانی. در این زمینه، تجربیات بین‌المللی مؤید تأثیر مثبت برنامه‌های آموزشی ساختاریافته برای ارتقای دانش و نگرش کارکنان سلامت در حوزه اخلاق پزشکی و حقوق بیماران است.

نتیجه‌گیری: تحقق کامل حقوق بیمار در نظام سلامت نیازمند بازنگری اساسی در رویکردهای تقنینی، اجرایی و فرهنگی است. برای دستیابی به این هدف، تدوین چارچوب حقوقی جامع و یکپارچه، ایجاد سازوکارهای نظارتی مؤثر و مستقل، نهادینه‌سازی فرهنگ احترام به حقوق بیمار از طریق برنامه‌های آموزشی ساختاریافته، و استقرار سیستم‌های اطلاعاتی یکپارچه ضروری است. همچنین، ایجاد هماهنگی بین نهادهای متولی سلامت و تقویت مشارکت جامعه مدنی در حمایت از حقوق بیمار می‌تواند نقش مهمی در تحقق این هدف ایفا کند.

واژگان کلیدی: حقوق بیمار، اخلاق پزشکی، مسئولیت پزشکی، نظام سلامت.

سیاسگذاری: ابزار نشده است.

منابع قابل استناد:

1. Abbasi M, Larijani B. A Comparative Study of Patients' Rights. Tehran: Hoquouqi Publications; 2013. [Persian]
2. Abbasi M. An Introduction to Medical Law. Tehran: Hoquouqi Publications; 2018. [Persian]
3. Abbasi M. Medical Criminal Law. 5th ed. Tehran: Hoquouqi Publications; 2023. [Persian]
4. Abbasi M. Medical Liability Law. 5th ed. Tehran: Hoquouqi Publications; 2023. [Persian]

Patient Rights in the Mirror of Medical Ethics and Health Law

Mahmoud Abbasi*

- Head of the Bioethics and Health Law Research Center, President of the Iranian Scientific Association of Medical Law, and Head of the Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences.

Introduction: Patient rights, as a fundamental concept, are a product of medical history and are deeply rooted in ethical schools of thought and international law. In parallel with the particular attention health law systems have paid to patient rights in recent decades, in Iran, besides scattered laws and regulations denoting patient rights, a significant step was taken towards formalizing these rights through the adoption of the Patient Rights Charter in 2009. However, despite theoretical and legislative advancements, numerous pieces of evidence and studies

indicate a significant gap between the theoretical foundations and the practical application of these rights in clinical settings. This research has been conducted with the aim of comprehensively analyzing the position of patient rights at the intersection of medical ethics and health law and explaining the challenges facing the realization of these rights in the Iranian health system.

Methods: Methods: This study was conducted using a descriptive-analytical method and by utilizing library resources. The scope of the study includes all valid sources in the fields of patient rights, medical ethics, and health law published between 2001 and 2024. The data collection method was based on the analysis of library documents and resources, and the data analysis method was based on qualitative content analysis and logical inference from theoretical foundations and empirical evidence.

Findings: The systematic analysis of documents and scientific literature in this study revealed that patient rights lie at the intersection of three domains: medical ethics, health law, and clinical practices. The findings indicate that the foundations of patient rights are based on three principles: human dignity, individual autonomy, and justice in health. In the dimension of human dignity, studies show that preserving the patient's respect throughout all stages of treatment is considered the cornerstone of medical ethics and health law. In the realm of individual autonomy, the patient's right to informed decision-making has been identified as a fundamental principle. In the dimension of justice, emphasis has been placed on equitable access to health services and non-discrimination in the provision of medical care as essential components. In the legal domain, despite laws addressing the aforementioned core principles, document analysis revealed that Iran's health law system, despite significant progress, faces structural challenges. On one hand, the fragmentation of laws and regulations concerning patient rights, and on the other hand, the lack of effective monitoring mechanisms, have made the full implementation of patient rights difficult. At the implementation level, the findings show that a gap between theory and practice in the area of patient rights is evident, such that patients' awareness of their rights and healthcare workers' understanding of their obligations in this area are not at a desirable level. This issue is clearly observed in cases such as informed consent, privacy, and the confidentiality of health information. Content analysis of scientific texts also revealed that successful models in implementing patient rights are based on three pillars: continuous education, an efficient monitoring system, and organizational culture-building. In this context, international experience confirms the positive impact of structured educational programs for enhancing the knowledge and attitudes of healthcare workers in the fields of medical ethics and patient rights.

Conclusion: The full realization of patient rights within the health system necessitates a fundamental revision of legislative, executive, and cultural approaches. To achieve this goal, it is essential to develop a comprehensive and integrated legal framework, establish effective and independent monitoring mechanisms, institutionalize a culture of respect for patient rights through structured educational programs, and implement integrated information systems. Furthermore, fostering coordination among health stewardship institutions and strengthening the participation of civil society in supporting patient rights can play a significant role in achieving this objective.

Keywords: Patient Rights, Medical Ethics, Medical Liability, Health System.